

SPRAWOZDANIE
Z V OGÓLNOPOLSKIEGO FORUM SĄDOWEGO
Gródek, 13-14 czerwca 2011 roku

W dniach 13 i 14 czerwca 2011 r. w Gródku nad Dunajcem odbyło się – pod patronatem Rady Prawnej Konferencji Episkopatu Polski – V Ogólnopolskie Forum Sądowe. Tematem przewodnim tegorocznego spotkania naukowego były: „Zalety oraz wady kanonicznego procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa”, a jego głównym organizatorem był ks. prof. Tomasz Rozkrut z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II.

W konferencji uczestniczyli pracownicy naukowcy zajmujący się dyscypliną prawa kanonicznego w Polsce, pracownicy sądów kościelnych oraz adwokaci. Ponadto gośćmi specjalnymi byli: abp Andrzej Dzięga – przewodniczący Rady Prawnej Konferencji Episkopatu Polski, ks. prof. Grzegorz Erlebach – prałat audytor Trybunału Roty Rzymskiej oraz ks. dr Piotr Gajda – wieloletni oficjał Sądu Biskupiego w Tarnowie, który świętował sześćdziesiątą rocznicę święceń kapłańskich, a także wygłosił homilię podczas Eucharystii koncelebrowanej drugiego dnia obrad.

Otwarcia oraz powitania wszystkich uczestników Forum dokonał ks. prof. Tomasz Rozkrut, który przekazał zebrany okolicznościowe pozdrowienia, które do uczestników konferencji skierowali abp Celestino Migliore – Nuncjusz Apostolski w Polsce, abp Józef Kowalczyk – Prymas Polski, bp Artur Miziński – biskup pomocniczy Archidiecezji Lubelskiej.

W programie przewidziano cztery sesje. Pierwsza sesja była skoncentrowana wokół wystąpienia ks. prof. Grzegorza Erlebacha, który wygłosił referat pt. „Pojęcie tytułu nieważności małżeństwa”. Zwrócił on uwagę na fakt, iż pojęcie tytułu nieważności małżeństwa wydaje się zagadnieniem dość oczywistym, a to w konsekwencji prowadzi do nikłego zainteresowania tą problematyką w studium naukowym. Tymczasem wymaga ono uwagi przynajmniej z dwóch powodów, jednym z nich jest fakt, iż minimalne ustalenie pojęcia tytułu nieważności – z punktu widzenia formalnego – jest nieodzowne w refleksji doktrynalnej, zmierzającej do tworzenia adekwatnego systemu kościelnego procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Z drugiej natomiast strony, refleksja nad systemem tego rodzaju procesu, który – jak wiadomo – zdecydowanie dominuje w praktyce sądowej, stanowi przesłankę konieczną do formułowania uzasadnionych postulatów co do przyszłego rozwoju procesu. W swym przedłożeniu Książę Profesor ukazał, iż pojęcie tytułu nieważności małżeństwa obejmuje zarówno aspekty prawa materialnego, jak i procesowego oraz ma

rozliczne implikacje w sprawach o nieważność małżeństwa. Ponadto stwierdził, że obraz ten komplikuje się jeszcze bardziej przez wielość źródeł, na mocy których zachodzi ustalenie poszczególnych tytułów nieważności. Obok obowiązującego prawa i wpływu doktryny istnieje jeszcze margines autonomii orzecznictwa i praktyki sądowej, zwłaszcza ze strony Roty Rzymskiej. Dlatego ważne wydaje się to, by zwracać uwagę na aspekt procesowy tytułu nieważności, gdyż stanowi on o tożsamości poszczególnych spraw, będąc elementem determinującym przedmiot sporu.

Podczas sesji popołudniowej referat pt. „Nieważność wyroku – przykłady z orzecznictwa Roty hiszpańskiej” wygłosił ks. dr Robert Kantor z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II. Na bazie analizy tegoż orzecznictwa Ksiądz Doktor przedłożył m.in. sprawę o nieważność wyroku z przyczyn odmowy prawa do obrony (była to prezentacja sprawy z Trybunału w Walencji I instancji oraz II instancji Trybunału Nuncjusza Roty Hiszpańskiej). W swoim omówieniu zwrócił uwagę m.in. na wykładnię Trybunału dotyczącą jednego z zarzutów rzekomego ograniczenia praw stron do obrony. Decyzja owego Trybunału stanowi, iż brak notyfikacji dekretu o powołaniu biegłego i wynikających z tego konsekwencji nie powoduje nieważności, gdyż to nie jest pozbawienie stron ich praw.

Po krótkiej przerwie na kawę, podczas której odbyły się spotkania oficjałów oraz adwokatów, trzeci referat, zatytułowany „*Querela nullitatis* – monolit instytucji a dwoistość formy”, wygłosiła dr hab. Marta Greszata-Telusiewicz, profesor KUL. *Querela nullitatis* to środek zaskarżenia wyroku, który ma doprowadzić do anulowania lub poprawienia wadliwego wyroku w zależności od typu wad w nim występujących. Może to nastąpić za sprawą sędziego, strony procesowej bądź też obrońcy wężła czy rzecznika sprawiedliwości. Pani Profesor w swym wystąpieniu sprecyzowała pojęcia dotyczące omawianego tematu, po czym poddała analizie rozwój normatywny omawianej instytucji. Powołując się na opinię wyrażoną kiedyś przez Erlebacha, zwróciła uwagę na pewien uniwersalizm norm dotyczących *querela nullitatis* zawartych w Instrukcji procesowej *Dignitas connubii*, która z natury rzeczy jest obowiązująca w procesach małżeńskich. Uwzględniając jednak tradycję procesową oraz pewien realizm jurydyczny, aplikację norm Instrukcji można poszerzyć i uwzględnić w procesach w ogóle. Prelegentka w swym studium podjęła również pewne problemy pojawiające się przy zestawianiu ze sobą norm kodeksowych i norm instrukcji, jak np. problem, czy *querela nullitatis per modum exceptionis* mogłaby być wniesiona w jakiegokolwiek sprawie, która nie jest apelacyjną ani *nova causae proposito*.

Obrady pierwszego dnia Forum zakończyła dyskusja nad wygłoszonymi referatami. Kilka uwag praktycznych dotyczących procesu przedłożył ks. prof. Erlebach, który m.in. uznał za użyteczną praktykę sporządzania *animadversiones* obrońcy wężła małżeńskiego pod koniec instrukcji sprawy, po czym następuje publikacja akt z załączonymi już do wglądu uwagami obrońcy wężła. Ponadto dobrze jest, gdy publikacja akt sprawy w przypadku, gdy strony zamieszkują daleko od Trybunału rozstrzygającego sprawę, ma miejsce w Trybunale bliższym miejsca zamieszkania stron. Z innych zagadnień Ksiądz Profesor zauważył, iż w II instancji nie ma miejsca na dekret przyjęcia apelacji i ukonstytuowania Trybunału, wystarczająca jest informacja o wpłynięciu apelacji. Podczas tej części sesji sprawozdania ze spotkań adwokatów

oraz oficjałów złożyli ich przewodniczący. Ks. prof. Ryszard Sztychmiller (UWM) – przewodniczący Korpusu Adwokatów Kościelnych – poinformował, iż podczas spotkania adwokatów przyjęto sprawozdanie ze spotkania, które miało miejsce przed rokiem. Powiadomił także uczestników o pracach nad projektem norm i zasad współpracy adwokatów z trybunałami kościelnymi, który po dokładnym opracowaniu ma być przedłożony Konferencji Episkopatu Polski. Z kolei ks. prof. Leszek Adamowicz (KUL) Przewodniczący Forum Oficjałów, zakomunikował, że podczas spotkania oficjałów sądowych również przyjęto sprawozdanie z poprzednich obrad. Ponadto podczas tego spotkania poruszono kwestie współpracy trybunałów z adwokatami, jak i problem klauzul (zob. *Dignitas connubii* art. 251).

W drugim dniu obrad po celebracji Eucharystii, której przewodniczył abp Andrzej Dzięga, a kazanie wygłosił ks. dr Piotr Gajda, rozpoczęto kolejną sesję. Pierwszy referat w tym dniu pt. „Procesowy dialog sędziego z biegłym w procesie małżeńskim” zaprezentował ks. prof. Tomasz Rozkrut. W swoim wystąpieniu zwrócił najpierw uwagę na źródła naukowe tego problemu: normy zawarte w Kodeksie Prawa Kanonicznego oraz w Instrukcji procesowej *Dignitas connubii*, ale i wypowiedzi papieży w tej materii, orzecznictwo Trybunału Roty Rzymskiej oraz Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej i literaturę przedmiotu. Wskazał na uregulowania normatywne dotyczące biegłego, jak i jego udziału w procesie, po czym zestawił to z relacją w procesie sędzia–biegły. Pośród wielu cennych uwag ks. prof. Rozkrut przypomniał, iż biegły nie rozstrzyga sprawy, jego opinia stanowi jeden ze środków dowodowych, ale kompetencje biegłego, dobrze określony przez sędziego zakres pracy biegłego i rzetelna opinia stanowią istotny wkład w rozstrzygnięcie procesu. Warto wspomnieć, iż w wystąpieniu została przytoczona opinia abpa Antoniego Stankiewicza na temat wykorzystania opinii biegłego w rozstrzygnięciach procesowych; w przypadku gdy sędzia nie podziela opinii biegłego, jego obowiązkiem jest uzasadnienie tego.

Dr Wacław Srebro, biegły Sądu Biskupiego w Tarnowie, był autorem kolejnego referatu pt. „Procesowy dialog biegłego z sędzią”. Przedmiot owego dialogu jest mocno zawężony do zakresu badań wyznaczonego przez sędziego. Dlatego dr Srebro zwrócił uwagę na podstawowe zagadnienie w dialogu sądowym między omawianymi uczestnikami procesu, jakim jest poprawne zakreślenie tego obszaru badawczego. Opinia biegłego to swoisty sąd techniczny, stąd znaczenie mają dobrze opracowane akta. Szczególnie widoczne jest to w sytuacji, w której opinia biegłego jest sporządzona na podstawie akt, w których ważne jest, aby znalazł się opis charakterystycznych zachowań i reakcji osób objętych badaniem.

Trzecim prelegentem tego dnia był ks. prof. Ryszard Sztychmiller z UWM. Przedstawił on uczestnikom następujący temat: „Zadania adwokata związane z udziałem biegłych w procesie małżeńskim”. Po zarysowaniu norm i analizie obowiązującego ustawodawstwa związanego z uczestnictwem adwokata w procesie, Ksiądz Profesor podjął szczegółowe problemy dotyczące omawianego tematu. Zwrócił uwagę na zadania adwokata – pełnomocnika, by ukazać ich prawa oraz przedstawić ich jako aktywnych uczestników procesu. Wśród szczegółowych zagadnień wymienione zostały: udział adwokata w doborze biegłych i konieczność zasięgnięcia opinii stron lub adwokata, ale także możliwość wyznaczenia biegłych prywatnych, wynikająca z dys-

pozycji kanonu 1581 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz z dyspozycji artykułu 213 Instrukcji procesowej *Dignitas connubii*. Inne punkty działalności adwokatów związane z udziałem biegłych w procesie to: dobór biegłych zgodny z dyspozycjami zawartymi w obowiązującym ustawodawstwie, aktywny udział adwokata w opracowaniu pytań dla biegłych, a także jego udział w przesłuchaniu biegłego.

Ostatni referat zaprezentowany podczas V Ogólnopolskiego Forum Sądowego przedłożyła dr Urszula Nowicka, obrońca węzła małżeńskiego w Trybunale Metropolitalnym w Warszawie. „Kontrola opinii biegłego w uwagach obrońcy węzła małżeńskiego” – to tytuł tego referatu. Autorka zwróciła uwagę słuchaczy na przemówienie Jana Pawła II do pracowników Trybunału Roty Rzymskiej z 1988 roku, w którym można odnaleźć wiele cennych uwag dotyczących omawianego tematu. Rola obrońcy węzła małżeńskiego, zdaniem dr Nowickiej, powinna być widoczna w szczegółowej i krytycznej analizie opinii opracowanych przez biegłych sądowych. *Defensor vinculi* podejmuje analityczną pracę nad zgromadzonym materiałem procesowym, jego uwaga skupia się w procesie na analizie merytoryczności przedstawianych opinii, gdyż to jest ich podstawowym zadaniem.

W dyskusji podsumowującej Forum podjęto między innymi kwestię opinii biegłego jako środka dowodowego oraz problem dyskusji esencjalnej na temat związku woli z zaburzeniami psychicznymi. Głos podsumowujący całość obrad należał do abpa Andrzeja Dzięgi, który po zakończonej żywej dyskusji osób reprezentujących niemalże wszystkie podmioty biorące udział w procesie zauważył, iż taka dyskusja jest niemalże pokazowym kanonicznym procesem o nieważność małżeństwa, w którym wszyscy działają na rzecz prawdy. Abp Dzięga stwierdził, iż rodzi się nowe pokolenie młodych prawników, z którymi trzeba uczyć się dyskusji na temat interpretacji prawa. Zauważył, że w dyskusjach dało się odczuć dużą ilość krytycznych uwag na temat sędziów i biegłych, ale zabrakło w nich tego samego w odniesieniu do obrońców węzła małżeńskiego i adwokatów. Kolejna uwaga Księdza Arcybiskupa dotyczyła języka, ściślej – problemu języka kanonicznego, który winien być podjęty w dyskusjach procesowych między wszystkimi uczestnikami procesu. Poprawny, zrozumiały i dobrze używany język kanoniczny stanowi pewien punkt styczny w pracy trybunału. Przewodniczący Rady Prawnej Konferencji Episkopatu Polski pogratulował idei tych spotkań ks. prof. Rozkrutowi, jak i wszystkim uczestnikom – owocnego i merytorycznego spotkania. Podziękowania za dyskusję skierował do Forum Oficjalów i Korpusu Adwokatów. Zwrócił też uwagę na pojawiający się w dyskusji temat braku opracowanych w Polsce norm dotyczących adwokatów, co nie jest szczególnie dotkliwe, ponieważ w każdej diecezji mieści się urząd biskupa diecezjalnego, sędziego, ponadto są szczegółowe normy procesowe i wszelkie kwestie może rozstrzygać oficjał. Wypowiedź abpa Dzięgi stanowiła jednocześnie podsumowanie i zakończenie V Ogólnopolskiego Forum Sądowego w Gródku nad Dunajcem.

Ks. Marcin Królik
doktorant Katedry Kościelnego Prawa Procesowego KUL